

NMMAGAZINE

OKTOBER 2016

- 2 Van de voorzitter
- 3 Tanks tijdens de Tweede Wereldoorlog
- 8 Nederlandse koloniën in de Franse tijd
- 12 Terug naar Java
- 14 Twee grootvaders als vlieger, deel 2
- 18 Onder Nederlandse vlag: Fort Galle
- 22 Vrijwilliger van het NMM: Ruud de Jong
- 23 Verslag van de vriendendag

BESTE VRIENDEN,

minister van Buitenlandse Zaken Henry Robert Stewart, beter bekend als Lord Castlereagh achtte het verstandig het verarmde Nederland de Oost-Indische bezittingen terug te geven, zodat in ieder geval een bron van inkomsten beschikbaar was. Een flink aantal kolonies werd overigens niet teruggegeven, maar bleven Brits bezit, want ze lagen wel erg strategisch. Met de teruggaaf van Nederlands-Indië ontstond er ook behoefte aan militairen die de archipel beschermden. Aldus werden de koloniale troepen – het latere KNIL – opgericht.

ingezet - maar daardoor wel een compromis op de tekentafel was met allerlei risico's op het slagveld – die massaal kon worden geproduceerd en ook logistiek voordeel bracht? Of toch voor verschillende typen tanks, alle berekend voor hun specifieke taak, maar met als nadeel een aantal productielijnen en een logistieke uitdaging?

Dit nummer wordt gecompliceerd met een terugblik op de vriendendag van mei j.l. en met de rubriek over een vrijwilliger in het Nationaal Militair Museum.

Tot slot was ik aanwezig op het Tankevent op 28 augustus j.l. 250 vrienden (of misschien meer) waren daar ook. Een groot spektakel, mooi weer, rook, beweging, brandstof geuren, knallen en een volle tribune in de Arena van het NMM. Wat een mooi gezicht en een mooie dag. Wat heerlijk dat we dan zo'n groots museum hebben met al die mogelijkheden. En dan ben je met plezier voorzitter!

Ik wens u veel lees- en kijkplezier met deze gevarieerde uitgave van ons blad.

Theo Ent
Voorzitter

De herdenking van de Japanse capitulatie ligt al weer enkele weken achter ons. In dit magazine schrijft Arnout Asjes hoe zijn grootvader Dirk Asjes deelnam aan de oorlog tegen het Japanse keizerrijk. Dat Nederlands – Indië bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog nog in Nederlandse handen was, is te danken aan het feit dat de Engelsen in 1816 de kolonie teruggaven aan Nederland. Tijdens de Napoleontische tijd hadden de Engelsen de Nederlandse kolonies uit voorzorg bezet. Maar in 1816 lagen de verhoudingen anders. De Engelsen hadden alle belang bij een sterk Koninkrijk Nederland op het continent – om eventuele toekomstige Franse aspiraties te beteugelen en de Engelse

Azië komt vaker aan bod in dit nummer: In de serie Onder Nederlandse vlag wordt het oude VOC fort in Galle op Sri Lanka beschreven. Het fort – dat tot de dag van vandaag kan worden bezocht – is eeuwenlang een belangrijk steunpunt voor achtereenvolgens Portugezen, Hollanders en Engelsen geweest. In dit nummer is ook ruimte voor de Tweede Wereldoorlog in Europa.

In het tweede artikel over de tank wordt beschreven hoe legerleidingen worstelden met de vraag of 1 type tank of meer typen tanks de meeste kans op de overwinning brachten. Moest er een type tank komen, die voor een aantal taken kon worden

TANKS TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG

DOOR WILLEM BOGAARD M.M.V. SVEN MAASKANT

Tijdens de Eerste Wereldoorlog deden tanks hun intrede op het slagveld. De eerste generatie was in technologisch opzicht onvolwassen, traag, betrekkelijk licht gepantserd, maar zwaar bewapend. De 'landschepen' moesten prikkeldraadversperringen vernielen, vijandelijke mitrailleurkazematten bestoken en zo een weg banen voor de oprukkende infanterie. De verwachtingen waren hooggespannen, maar werden niet bewaarheid. Toch zagen sommigen een toekomst voor de tank weggelegd. De vraag was alleen: in welke rol?

Na de 'Grote Oorlog' trachtten militaire deskundigen de catastrofale loopgravenoorlog te doorgronden. Hun doel was vooral nieuwe doctrines te ontwikkelen om de bloedige impasse aan het Westfront in de toekomst te voorkomen of doorbreken. Eén van hen was *captain* Basil Liddell Hart. Hij zag de tank als oplossing. Liddell Hart, zelf veteraan, maar later schrijver

en journalist, was zeer onder de indruk geraakt door het optreden van luitenant-generaal Edmund Allenby tegen het Ottomaanse Rijk in het Midden-Oosten. Allenby zocht niet alleen de directe confrontatie met Ottomaanse troepen, maar viel ook hun aanvoerlijnen en logistieke centra aan. Liddell Hart zette dit af tegen zijn eigen ervaringen aan het Westfront en werkte de aanpak van Allenby verder

uit. Tanks (en vliegtuigen) zouden de doorslag geven. Natuurlijk niet de logge tanks die tijdens de oorlog aan de infanterie voorafgingen, maar snelle, lichte tanks die diep achter vijandelijke linies opereerden en met een hoog operationeel tempo het achterland van de vijand onveilig maakten. Voorafgaand moesten zware tanks frontale aanvallen op de vijandelijke linies uitvoeren om smalle

Een Panzerkampfwagen IV van de Duitse 9. Panzerdivision, mei 1940.

doorbraken te forceren waardoor de lichte tanks konden oprukken. Het concept viel op vruchtbare bodem en tijdens het interbellum verschenen in het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Rusland twee typen tanks, elk berekend voor hun specifieke taak. Ook in Duitsland en de Verenigde Staten werd in eerste instantie voor deze koers gekozen. De tegenstander moest als het ware indirect worden bestreden, dat was vele malen effectiever dan proberen de hoofdmacht te verslaan.

De ideeën van Liddell Hart trokken ook de aandacht van Duitse officieren als Erich von Manstein en Heinz Guderian. In de jaren dertig werkten zij aan een operationeel concept dat de geschiedenis in zou gaan als de 'Blitzkrieg'. De crux in hun concept was, naast snelheid, de doorbraak – de lastigste en vaak ook meest kostbare manoeuvre denkbaar. Een tegenstander zou op een smal front moeten worden overrompeld door inzet van parachutisten, tactische

luchtsteun en tanks als voorhoede. Gemechaniseerde infanterie zou – onder dekking van vliegtuigen – direct na de tanks het verzet breken en zich daarna gezamenlijk met de *Panzertruppen* voorwaarts snellen. Reguliere infanterie eenheden moesten verzetshaarden opruimen en de logistieke aanvoerlijnen beschermen tegen flankaanvallen. Het hoge tempo moest de vijand beletten tijdig tegenmaatregelen te ontplooiën. Dit optreden vereiste een krijgsmacht die goed op elkaar was ingespeeld – dus het concept veel had geoefend, een grote vrijheid van commandovoering (*Auftragstaktik*), een feilloze logistieke ondersteuning en eenheden die op alle operationele niveaus over goede onderlinge communicatie beschikten.

De Duitsers beproefden het concept voor het eerst in september 1939 tijdens de inval in Polen. Cavalerie en infanterie-eenheden, vanuit de lucht ondersteund door de *Luftwaffe*, wisten Polen binnen een paar weken op de

knieën te krijgen. De operatie was voor de Duitsers een succes, al achtte de legerleiding de Duitse verliezen aan de hoge kant. Deze waren onder meer veroorzaakt doordat kleinere Duitse infanterie-eenheden door eskadrons van de Poolse cavalerie onder de voet waren gelopen.

In het voorjaar van 1940 begon de strijd in West-Europa. Op papier hadden de geallieerden de beste papieren: meer eenheden en meer wapensystemen. Bij dit overwicht waren echter kanttekeningen te plaatsen. Franse tankcommandanten hadden vanwege de kleine koepel neventaken en moesten hun aandacht verdelen over commandovoering, laden, richten en vuren. Dit had ook te maken met het rigide commando systeem: tankcommandanten werden niet geacht initiatieven te ondernemen. Ook stonden de tankcommandanten niet met elkaar in verbinding. De Engelse tankcommandanten beschikten evenmin over verbindingen. In de koepel van de Duitse tanks was plaats voor een commandant zonder nevenfuncties. En de commandant stond in verbinding met zijn collega's. Belangrijker nog, in tegenstelling tot de Duitsers hadden zowel de Britten als de Fransen hun tanks niet in afzonderlijke eenheden geconcentreerd, maar ter directe ondersteuning van de infanterie ingedeeld. Bovendien konden zij slecht overweg met de defensieve rol waarin de tanks werden gedwongen. Verder werd de Duitse luchtmacht centraal aangestuurd en ingezet om de strijd op de grond te ondersteunen. Aan geallieerde zijde waren de luchtstrijdkrachten toegewezen aan eenheden op de grond waardoor de inzet van het luchtwapen minder effectief was.

De strijd verliep voorspoedig voor de Duitse eenheden. De snelle inname van het strategisch gelegen Belgische fort Eben-Emael door Duitse luchtlandingstroepen betekende een belangrijke tegenslag voor de geallieerde plannen en een opsteker voor de Duitsers. Door een verrassende doorbraak bij Sedan konden de Duitse pantserdivisies snel doorstoten. De Franse en Britse troepen waren niet meer

Een Char B1 als monument in het Franse plaatsje Stonne.

Een Britse Churchill-tank uitgerust met een 290 millimeter Petard-mortier.

bij machte een tegenzet te doen. De Britten spoedden zich naar Duinkerken, terwijl het immense Franse leger moeizaam door het land manoeuvreerde om grip te krijgen op de Duitse troepen. Uiteindelijk capituleerde Frankrijk na zes weken.

Het front waar onmiskenbaar de meeste tanks werden ingezet tijdens de Tweede Wereldoorlog is het Oostfront. Het Rode Leger had met grote problemen te kampen. Allereerst was het leger in de jaren dertig 'gezuiverd', waardoor veel kennis verloren was gegaan. Daarnaast draaiden de productielijnen in 1941 nog niet op volle toeren. Doctrinair pasten het Rode Leger de tactiek van verschroevde aarde toe, zolang het

moest terugtrekken. De krijgsmacht was alleen in staat om speldenprikken aan de Duitse eenheden uit te delen. Een doorbraak zou op een specifiek punt worden bevochten, niet over het heel front, aangezien dat voor het Rode Leger volstrekt geen haalbare kaart was.

Aanvankelijk leed het Rode Leger desastreuze verliezen. Ook de productiecijfers van de oorlogsindustrie daalden in 1941 dramatisch, omdat fabrieken of in door Duitsers bezet gebied stonden of in allerijl naar het Oosten moesten

worden verplaatst. Waren er in het derde kwartaal van 1941 nog 1121 T-34's geproduceerd, in het vierde kwartaal liep dat terug tot 765. In 1942 zou het echter, ondanks het verlies van de fabriek in Stalingrad, tot een ware productie-explosie komen: 12.553 stuks. Dit had twee hoofdoorzaken. Een aantal tankfabrieken stapte over op de productie van de succesvolle T-34 en door vereenvoudiging van het ontwerp gingen de productiekosten omlaag. De kwaliteit van de tanks werd verbeterd door verhoging van het zijpantser en een gegoten koepel van 60 mm dik staal.

De Duitse tankproductie groeide in 1942 en 1943 ook en benaderde cijfermatig de Sovjetproductie steeds meer. Kwalitatief waren Tiger en de Panther de meerdere van de T-34, vanwege de bepantsering en zware bewapening. Maar de Duitsers produceerden verschillende typen tanks, elk met hun eigen taak (verdediging en aanval). En de tanks waren alle zwaar en dus relatief langzaam. Hitler probeerde met Tiger en Panther tanks het strategisch initiatief te herwinnen, maar wachtte

De Britse Cromwell behoorde tot de laatste generatie van cruiser-tanks.

met de aanval tot er voldoende aan het front waren. Door dit uitstel kreeg Hitler er een probleem bij. Aan de vooravond van de slag om Koersk moesten Duitse eenheden hals over kop naar Italië worden overgebracht, omdat de geallieerden dat land waren binnengevallen.

De T-34 had al een belangrijke rol gespeeld in de Slag om Stalingrad, maar zou zijn echte waarde laten zien tijdens en na de Slag om Koersk, volgens velen het keerpunt van de Tweede Wereldoorlog. Koersk was een slijtageslag. Aan beide zijden waren de verliezen enorm, maar terwijl het Sovjet productieapparaat op volle toeren doordraaide, wierp Hitler zijn laatste pantserreserves in de strijd. Josef Stalin trok het initiatief naar zich toe en lanceerde een onafgebroken reeks offensieven. Het Duitse leger kreeg geen kans meer zich te herstellen en werd in het defensief gedrongen. Het succes van het Rode Leger was mede afhankelijk van de T-34-productie. Daarnaast werd de kwaliteit van de T-34 tank in 1943/1944 verder verbeterd, waardoor de kwalitatieve voorsprong van de Duitse tanks deels teniet werd gedaan.

Een jaar na de slag bij Koersk bereikten Russische troepen Duits grondgebied. Rond diezelfde tijd vond de invasie in Normandië plaats. In de weken na D-Day bereikte een overweldigende hoeveelheid geallieerd materieel Noordwest-Europa. Wat de T-34 voor de Russen was, was de M-4 Sherman voor de Amerikanen. De tank werd vanaf 1942 geproduceerd. De Sherman was geen geweldige tank. In een directe confrontatie met Duitse tanks legde de betrekkelijk licht bewapende en bepantserde Sherman het meestal af tegen Panther of Tiger-tanks. Een ander nadeel was de licht ontvlambare benzine-motor, waarmee de M-4 om logistieke redenen (*single fuel policy*) werd aangedreven. Toch was de Sherman een succes. De tank was eenvoudig te onderhouden, maar de belangrijkste factor was massaproductie. De Chrysler Detroit Arsenal Tank Plant en de Fisher Grand Blanc Arsenal, fabrieken die speciaal waren gebouwd voor de tankproductie, produceerden gemiddeld zo'n 25 tanks per dag.

De Sherman-productie liet ook levering aan de Sovjet-Unie en het

Britse leger toe. De Britten hielden nog lang vast aan twee typen tanks, en ontwikkelden daarvan verschillende modellen. Dat kwam de efficiënte inzet van productiemiddelen niet ten goede, terwijl de kwaliteit van hun tanks steeds iets achterliep op de Duitse. Daarom was de Sherman voor hen een welkome aanvulling op het tankarsenaal. Gaandeweg de oorlog werd de Sherman op tal van punten verbeterd, maar de Duitse *Panzers* bleven een harde noot om te kraken. Dat leidde tot een nieuwe specialisatie van *air power*: met boordkanonnen en ongeleide raketten probeerden geallieerde jagers de Duitse tanks vanuit de lucht te vernietigen. Dat was niet eenvoudig. De tanks vormden een klein doel, terwijl het lastig was een salvo raketten exact op het doel te krijgen. Toch wisten Hawker Typhoons tijdens het Ardennenoffensief op één dag 175 pantservoertuigen uit te schakelen, maar dat was een uitzondering.

Dankzij onder meer de Sherman-tanks kon de Amerikaanse Generaal George Patton in korte tijd bijna 1000

kilometer in Frankrijk oprukken en honderdduizenden Duitse soldaten krijgsgevangen maken. Patton gebruikte de Blitzkrieg-tactiek van de Duitsers tegen hen zelf. Door brandstoftekort kwam de opmars van Patton op 1 september bij de Maas nabij Metz tot stilstand. Het gaf de Duitsers de gelegenheid om hun verdediging te hergroeperen. Metz zou pas op 23 november worden bevrijd. Eind 1944 sloeg het Duitse leger nog één keer terug in België, Luxemburg en noordoost Frankrijk met operatie *Wacht am Rhein*, beter bekend als het Ardennenoffensief, in een laatste poging Antwerpen te heroveren. Op 16 december 1944, tijdens één van de koudste winters ooit, sloegen dertig Duitse divisies een gat in de geallieerde linies en trokken op richting de Maas. Patton dirigeerde direct het 3e Leger naar het noorden – een tactisch en logistiek hoogstandje – om de door de Duitsers omsingelde geallieerde luchtlandingstroepen in Bastogne te ontzetten. Daarna arriveerden al

snel verse Amerikaanse troepen en voorraden, en werd korte metten met de Duitse eenheden gemaakt. Met Patton op hun hielen, trokken de Duitse troepen zich ijlings terug op Duitse grondgebied. Patton brak door in het Saargebied en raasde, zonder nog ernstige tegenstand te ontmoeten van het snel uiteenvallende Duitse leger, met zijn pantsertroepen door Zuid-Duitsland naar de Tsjechoslowaakse grens. Patton was van plan om Praag te bevrijden, maar werd teruggefloten. Zijn opmars was gebonden aan territoriale afspraken die eerder, tijdens de Conferentie van Jalta, met Stalin waren gemaakt. Desondanks veroverde Patton de stad Pilsen en het grootste deel van West-Bohemen. Uiteindelijk moesten de troepen van Patton Bohemen weer ontruimen en overlaten aan de oprukkende soldaten van het Rode Leger.

In 1916 konden tanks de infanterie nauwelijks bijbenen. In 1940 waren de rollen omgedraaid. Tanks bepaalden sindsdien in belangrijke mate het operationele tempo op het slagveld. Toch behield de cavalerie een ondersteunende rol: het tankwapen stond vooral in dienst van de infanterie. Nazi-Duitsland legde zich toe op een gevarieerde tankproductie om voor elke rol het beste ontwerp in de frontlijn te hebben. De Sovjet-Unie en de Verenigde Staten kozen voor één *dual role* tankontwerp, waarmee zowel in het offensief als in het defensief, naar behoefte in pantsersformaties of ter directe ondersteuning van de infanterie kon worden opgetreden. Massaproductie bleek het antwoord. Weliswaar bracht deze keuze beperkingen met zich mee, maar de grote aantallen tanks compenseerden die volop.

NEDERLANDSE KOLONIËN IN DE FRANSE TIJD

DOOR WILLEM BOGAARD

In de 17de eeuw bouwde de Republiek der Verenigde Nederlanden een indrukwekkend koloniaal rijk in de Oost op. Nederlands-Indië werd het hart van het rijk. In de 17de en 18de eeuw waren er veel steunpunten op de route naar Indië, China en Japan. Er lagen posten in West-Afrika, in Zuid Afrika, in India, op Ceylon, in Thailand, in Malakka en op Taiwan. De VOC was aanvankelijk een uitermate winstgevende onderneming. De Compagnie bezat als het ware de koloniën en zorgde voor een belangrijk deel van de inkomsten voor de Republiek. Lokale heersers werden ingezet om belastingen te heffen, voor rechtspraak, ordehandhaving en bestuurstaken. Daarnaast konden zij de lokale bevolking opleggen hun land te bewerken voor de VOC. De VOC zorgde dat de handelsmonopolies werden gehandhaafd. De Nederlandse troepen in Indië werden ingezet als een lokale vorst verzuimde de orde in een gebied te handhaven.

Hendrik Willem Daendels

Gaandeweg de 18de eeuw verloor de Republiek aan kracht. Onderlinge verdeeldheid (prinsgezinden en patriotten bestreden elkaar) en de oorlogen met Engeland en Frankrijk waren daar de oorzaak van. Ook de VOC boette aan belang in. Het bestuur van de compagnie, de Heren XVII, kregen te maken met teruglopende inkomsten. Weliswaar namen de winst op verhandelde Indische producten in Europa en door een steviger greep op de koloniën, de belastinginkomsten in Indië nog toe, maar elders in Azië moest de positie op de Europese concurrenten worden bevochten. De verzwakte Republiek kon dat niet waarmaken. Engeland bracht de bezittingen van de VOC in India in het nauw door het achterland te veroveren. Indiase textiel en thee wonnen aan belang ten koste van de verfijnde specerijen. Dit alles maakte dat de VOC financieel in zwaar weer terecht kwam. Na de Franse inval nam de overheid in 1795 de taken van de VOC over en eind 1799 werd de VOC formeel ontbonden.

Verlies van de koloniën

De Franse bezetting van Nederland bracht een grote ommekeer in de koloniën teweeg. De uitgeweken prins van Oranje gaf de bestuurders van de koloniën opdracht zich onder Engels bestuur te stellen. Hieraan werd niet zonder meer gehoor gegeven, dus veroverden de Engelsen in de jaren na 1795 heel wat Nederlands overzees bezit. De Kaap werd al in 1795 ingenomen. De kantoren en

factorijen in India waren daarna aan de beurt. Ceylon, Ambon en Banda volgden weer een jaar later. Ook de koloniën in de West werden door de Engelsen bezet: naast Suriname en de Antillen waren dat Demerara, Essequibo en Berbice. Sint Maarten, Sint Eustatius en Saba werden eerst een aantal jaar onder Frans bestuur geplaatst. De gelden die de bevolking voor de Franse bescherming moest opbrengen, waren zeer fors, waardoor de Engelse verovering als een verademing werd ervaren. De forten aan de Afrikaanse goudkust werden als te onbelangrijk geacht om in te nemen.

Tijdens de Vrede van Amiens tussen Frankrijk en Engeland werden de bezittingen teruggegeven, met uitzondering van Ceylon. Nadat de vijandelijkheden in 1803 waren hervat, werden de bezittingen in de jaren na 1803 door de Engelsen heroverd.

Vooral Java was erg belangrijk voor Nederland. Het werd pas in 1811 door de Engelsen veroverd. Handel tussen Nederland en Java was nauwelijks meer mogelijk, vooral niet nadat de Engelsen de Nederlandse handelsvloot confisqueerden. De schepen werden in beslag genomen door de Engelsen. Daarop werden neutrale Amerikaanse en Deense schepen ingezet om althans een beperkte handelsstroom op gang te houden. Hoewel dat niet mocht, werden producten steeds vaker lokaal op Java verkocht. Dit was echter zo lucratief dat schepen uit Nederland soms geen lading meer meekregen. Na het vredesjaar 1802 – 1803 waren er zo weinig voorraden dat er ook door het Javaanse bestuur weinig kon worden verkocht. Het gevolg was onder meer een nijpend tekort aan contanten ontstond.

Naar een nieuw bestuur

Nog voor de Franse bezetting, in 1792 was in de Republiek een commissie ingesteld die moest onderzoeken of er een andere bestuursvorm in Azië nodig was. Terwijl de commissie nog aan het werk was, werd Nederland bezet, waardoor verdere aanpassingen van de plannen noodzakelijk waren. Want door de Franse bezetting werd Indië onvoldoende vanuit

George Francis Joseph - Sir Thomas Stamford Bingley Raffles

Lord Minto liet het bestuur van Java over aan luitenant-generaal Thomas Stamford Raffles. Raffles had naam gemaakt in Malakka.

Hij keerde terug naar de politiek van Daendels. De positie van inheemse vorsten werd verder uitgehouden. Ook stond Raffles de Javanen toe de oogst zelf te verhandelen. Zij moesten wel pacht betalen, aangezien alle grond in handen van de staat was. Dit was hetzelfde systeem als de Engelsen in Brits-Indië toepasten. De pacht mocht overigens, bij gebrek aan geld, ook in natura worden betaald.

Nadat Napoleon was verslagen, wilden vooral de Britten een sterke bufferstaat ten noorden van Frankrijk realiseren. In lijn met dat voornemen kreeg Nederland een aantal koloniale bezittingen terug, waarmee goeddeels de situatie van 1803 werd hersteld. Het Verenigd Koninkrijk gaf Nederland zijn koloniën terug, met uitzondering van Berbice, Essequibo en Demerara in de West en de Kaapkolonie in Afrika. Omdat Ceylon in 1802, en dus al vóór 1803 in Britse handen was gevallen, bleef dit eiland ook onder Brits bewind. Engeland betaalde 2 miljoen pond compensatie voor de koloniën die het behield. Met dat geld kon Nederland de nieuwe koloniale troepen financieren, maar in werkelijkheid werd het in een fonds gestopt om in de zuidelijke Nederlanden een vestinglinie te realiseren.

De teruggave verliep niet vlekkeloos. De onoverzichtelijke situatie in de Indische Archipel was hiervan de oorzaak. Grote delen van dat wingewest waren door 'westerlingen' nog niet in kaart gebracht. Dit gold in het bijzonder voor het westelijk gedeelte van Nederlands-Indië, dat nu net het grensgebied vormde tussen de Nederlandse en de Britse invloedssferen. Bovendien sloten de twee regeringen het verdrag: wat ambtenaren die ter plaatse de bepalingen moesten uitvoeren ervan dachten, was een heel andere zaak. Aan Britse zijde waren die ambtenaren nog gebonden aan de *British East India Company*, die overigens toen al wel onder overheidsgezag stond. Toch waren deze functionarissen geen voorstander van de teruggave en hun medewerking verliep verre van soepel. De ontsnapping van Napoleon

Nederland ondersteund. Er moest iets gebeuren. De Aziatische Raad moest de veranderingen voorbereiden. Dirk van Hogendorp maakte daarom een verlichte grondwet voor Indië. Van Hogendorp wilde de Javanen bezit van grond toestaan en net als de Engelsen belasting heffen. Maar de commissie die uiteindelijk de aanbevelingen moest doorvoeren bleek een stuk conservatiever. De Javanen werden niet vrijgemaakt, de monopolies op koffie, specerijen, peper en opium bleven gehandhaafd. Deze besluiten moesten worden doorgevoerd toen in 1806 Nederland een koninkrijk werd. Voor de verdediging van Java werd een krachtige persoon gevonden in Hendrik Willem Daendels.

Daendels koos twee speerpunten. Het bestuur moest in de eerste plaats fatsoenlijk worden betaald, zodat het niet afhankelijk was van giften of corruptie. Voor een verdere verbetering van het bestuur beoogde hij een herindeling van de districten op Java. Daendels maakte korte metten met de feodale rechten. Zijn tweede speerpunt betrof de verdediging van Java tegen een Engelse aanval. Hij verplaatste het regeringscentrum naar Buitenzorg en verplaatste naar die locatie. Hij legde ook de Postweg aan, die West en Oost Java met elkaar verbond. Hierdoor konden troepen snel worden verplaatst. Ondanks zijn daadkracht werd Daendels vervangen. Zijn geldzucht en manipulaties braken hem op. In 1811 trad generaal J.W. Janssens aan als zijn opvolger. Maar de Engelsen vielen Java nog in dat jaar aan en versloegen in korte tijd de Nederlandse en Franse troepen. De Engelse gouverneur-generaal

Robert Stewart Lawrence

Bonaparte van Elba in 1815 bemoeilijkt het proces nog meer. De teruggave was daardoor pas op 19 augustus 1816 voltooid.

Het Verdrag van Londen van 1824, ook wel Londens tractaat, Tractaat van Londen of eerste Sumatra-traktaat genoemd, regelde de invloedssferen van Nederland en het Verenigd Koninkrijk rond de Straat van Malakka. Het werd op 17 maart 1824 te Londen gesloten en betrof Sumatra en het schiereiland Malakka. Voor Nederland tekenden Hendrik Fagel en Anton Reinhard Falck; voor het Verenigd Koninkrijk George Canning en Charles Watkin Williams-Wynn.

Sumatra

Gedeelten van Sumatra werden nog bestuurd door de *British East India Company*, die echter geleidelijk aan in al haar gebieden met moeilijkheden te kampen kreeg, en daardoor in toenemende mate onder Brits overheersing kwam. Dit gezag strekte zich, wat Sumatra betreft, uit over de streek Benkoelen (thans: Bengkulu) en het nabijgelegen eiland Billiton (in het Maleis nu Belitung), terwijl er sinds de tijd van Raffles ook rechten op Atjeh (Aceh) golden. Daarentegen stonden enkele kustgebieden onder Nederlandse invloed. Een groot deel van de Sumatraanse binnenlanden was echter nog in het geheel niet door Europeanen verkend.

Malakka

Tegelijkertijd maakten de Nederlanders aanspraak op delen van het schiereiland Malakka. Daarvan wilden de Britten geen afstand doen omdat aldaar Singapore, waar Raffles in 1819 een handelspost had gesticht, was uitgegroeid tot een belangrijke havenstad, strategisch was gelegen en van wezenlijk belang was voor de Britse handel.

Verdrag

De aldus ontstane spanningen werden opgelost in het Verdrag van Londen: Nederland zag af van zijn aanspraken op Malakka, het Verenigd Koninkrijk van die op Sumatra (waarbij ook de al bezette delen aan Nederland werden gelaten) en op andere delen van de Indonesische Archipel.

Het verdrag riep wel spanningen op van een geheel andere soort. Nederland waarborgde de onafhankelijkheid van Atjeh, maar zou tegelijkertijd de vrijheid van scheepvaart rond het noorden van Sumatra, dus bij Atjeh, bewaken. Uiteindelijk was deze tegenstrijdige positie een van de aanleidingen tot de latere Atjehoorlogen.

De in- en uitvoerrechten mochten over en weer niet meer dan zes procent verschillen. Bezittingen op Sumatra en Malakka werden uitgeruild, evenals bezittingen in India tegen Billiton. Het was verboden om exclusieve handelscontracten met inheemse vorsten aan te gaan, met uitzondering van de specerij-eilanden.

Het verdrag van 1824 regelde de verhoudingen tussen Engeland en Nederland in Oost-Azië en bleef feitelijk in werking tot aan de dekolonisatie.

1816

TERUG NAAR JAVA

DOOR MARK LODERICH'S

Tweehonderd jaar geleden droeg Groot-Brittannië het bestuur over de voormalige Nederlandse bezittingen Java, Kalimantan (Borneo) en Sulawesi (Celebes) over aan het Verenigde Koninkrijk der Nederlanden. Voor de herbezetting van de eilanden was een nieuw leger nodig. Daarvoor werd op 14 september 1814 bij Soeverein Besluit nummer 60 de basis gelegd. Op den duur zou dit leger uitgroeien tot het KNIL: het Koninklijk Nederlands Indisch Leger. Hoe dat leger vorm kreeg en welke ideeën er achter zaten, komt aan de orde in deze bijdrage.

Tijdens het Congres van Wenen, dat werd gehouden van oktober 1814 tot juni 1815, werden de landsgrenzen van de Europese staten in het post-napoleontische tijdvak vastgesteld. De noordelijke en zuidelijke Nederlanden werden samengevoegd tot het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden en deze nieuwe staat zou tot aan de Belgische opstand van 1830 standhouden. Groot-Brittannië zegde daarnaast toe een deel van de overzeese bezittingen, die het land in de napoleontische tijd had veroverd, aan Nederland terug te geven. De belangrijkste eilanden in de Indische archipel behoorden daartoe, maar niet alle overzeese landjepik werd ongedaan gemaakt. De strategisch gelegen Kaapkolonie en het dicht bij India gelegen eiland Ceylon bijvoorbeeld, bleven in Britse handen. De bestuursoverdracht verliep in fasen. In 1816 werden Java, Borneo, Celebes, Palembang, Banka en Timor overgedragen. De Molukken volgden in 1817. Malakka en de Riouw-archipel in 1818 en Sumatra's westkust in 1819. In 1825 ten slotte werd Benkoelen, de Britse enclave op Sumatra, bij het Tractaat van Londen, overgedaan. Van alle bezittingen in de archipel was Java met afstand het belangrijkste eiland.

Hoe moest de Nederlandse legermacht in deze overzeese bezittingen eruit zien? In juni 1814 zette de Soevereine Vorst - de latere koning Willem I - een militaire

Het gevecht bij Selarong, Midden-Java, Javaans Manuscript, 1866. (Collectie Universiteitsbibliotheek Leiden, D OR 13)

commissie aan het werk om die vraag te beantwoorden. De vier officieren die in de commissie zitting hadden, waren gekopt en gemazeld in de bestuurlijke en militaire zaken van de kolonie. Twee van hen zouden in toekomst een grote rol spelen. De commissie werd geleid door luitenant-generaal J.W. Janssens, de onfortuinlijke oud-gouverneur-generaal die in 1806 de Kaapkolonie en in 1811 Java had moeten overgeven aan de Britten. Hij werd terzijde gestaan door kolonel J. van den Bosch, die als genie-officier van 1798 tot 1808 op Java diende en er in 1830 als gouverneur-generaal zou terugkeren om er het Cultuurstelsel in te voeren,; kolonel A.L van Diemen, een oudgediende uit de VOC- tijd,; en tot slot kolonel H.M. de Kock, die van 1807 tot 1811 op Java diende en met Janssens in Britse krijgsgevangenschap geraakte. De Kock zou als luitenant-gouverneur-generaal en legercommandant naam

12

Dragondergeweer. (Collectie Museum Bronbeek)

maken tijdens de Java-oorlog die het eiland van 1825 tot 1830 teisterde.

Op 11 augustus 1814 kreeg de vorst het verslag van de commissie aangeboden: het Rapport eener militaire commissie betrekkelijk de militaire magt op Java. Het rapport uit 1814 is een bijzonder document omdat het rode draden zichtbaar maakt in de geschiedenis van het Indische leger, tot aan het einde van de dekolonisatie-oorlog in 1949. De eerste rode draad was het uitgangspunt dat in de koloniale

De rok van een Indische artillerist, na 1820 (Collectie Museum Bronbeek)

politiek alles om Java draaide. De Nederlandse aanwezigheid in de archipel stond of viel met het behoud van dit eiland. Java was het middelpunt van alle Indische bezittingen en daar was de bulk van de koloniale troepenmacht gehuisvest.

De tweede rode draad in het rapport was de afwijkende taak van de overzeese strijdmacht. Afwijkend, want het leger in de kolonie had, anders dan het leger in Nederland, de taak een binnenlandse vijand onder de duim te houden. Tot die potentiële binnenlandse vijand werden de Javaanse vorsten gerekend, en via hen, de bevolking. Die vorsten hadden onder het bestuur van de landvoogden Daendels en Raffles weliswaar aan macht ingeboet, maar ze beschikten nog altijd over een eigen troepenmacht. Door hun prestige waren ze bovendien in staat om de bevolking te mobiliseren en zo konden ze de Nederlanders politiek en militair tegenspel bieden. Daar hadden ze misschien ook wel reden toe, lijken de opstellers van het rapport te suggereren, want, schreven ze, de Javaanse vorsten hadden in de laatste jaren 'veel van de Europeanen geleden'. Nog in juni 1812 was de kraton (paleis) van de sultan van Yogyakarta door Britse troepen bestormd en geplunderd.

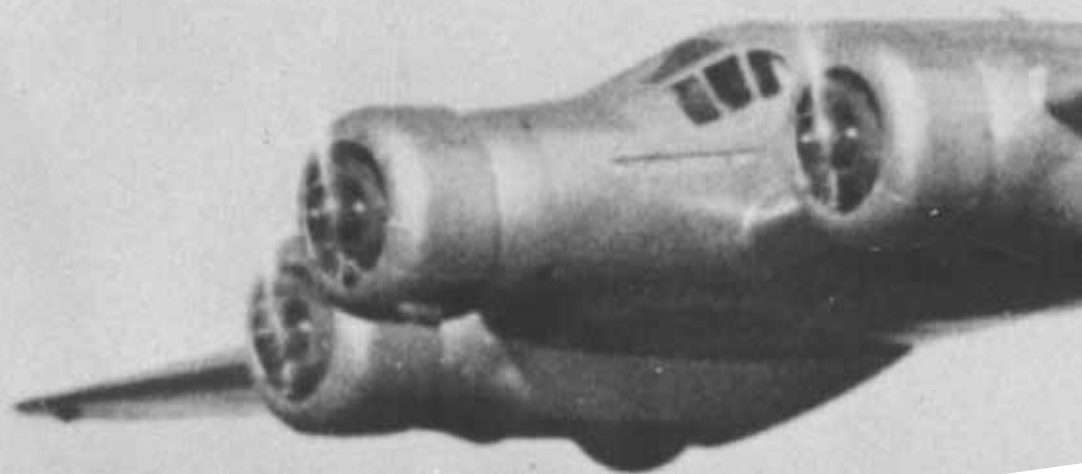
De derde en laatste rode draad die het rapport aanstipte, betrof de kwaliteit en de betrouwbaarheid van het leger. Volgens het rapport was voor de herbezetting van Java en de andere bezittingen een legermacht van 10.475 man nodig. Het zou voor de helft uit Europese militairen (5.125 man) en voor de helft uit inheemse troepen (5.350 man) moeten gaan bestaan. Een relatief zeer kleine troepenmacht dus, zeker in vergelijking met de naar schatting honderdduizend Chinezen en circa 4,5 miljoen Javanen die destijds op Java woonden. De kern van het leger bestond uit Europeanen en zij bezetten ook alle officiersrangen. Het leger in de kolonie was getalsmatig weliswaar klein, maar het ontleende zijn kracht aan betrouwbaarheid van de inheemse en de superioriteit van de Europese militairen.

Koning Willem I

'Voor 's lands financiën zal alles te ruim schijnen', schreven de vier officieren in 1814 al enigszins bezorgd en die vrees kwam uit. De verhouding Europese versus inheemse militairen van 1:1 zou al snel worden losgelaten. Europese militairen kosten meer, waren moeilijker te rekruteren en bovendien vatbaarder voor tropische ziekten. De in 1814 bedachte verhouding 1:1 werd gaandeweg de groei van het leger losgelaten, maar de dominantie van Europeanen in de officiersrangen zou blijven. Bij het uitbreken van Tweede Wereldoorlog in Azië diende slechts een handjevol inheemse officieren bij het KNIL.

In 1814 maakte het leger in de kolonie deel uit van de staande armee in Nederland. De ervaring in de Java-oorlog (1825-1830) leerde dat dit niet verstandig was. In 1830 werd het leger daarom met een administratieve handeling van het departement van Oorlog overgeheveld naar het departement van Koloniën. Daarmee ging het een nieuwe fase in. Er was vanaf 1830 niet langer sprake van een leger in de kolonie, maar voor het eerst van een koloniaal leger.

Pander Postjager
tijdens start

TWEE GROOTVADERS ALS VLIAGER, DEEL 2

DOOR ARNOUT ASJES

14

Beide grootvaders van de auteur waren tijdens de Tweede Wereldoorlog actief als militair vlieger. Jan Bosch vloog in Europa, Dick Asjes in Azië. Het NMMagazine plaatst beide verhalen in een tweeluik. In de vorige uitgave van het NMMagazine kwam Jan Bosch aan bod. In dit nummer wordt het leven en de loopbaan van Dirk 'Dick' Asjes beschreven.

Het luchtruim wenkt

Dick werd geboren in Soerabaja in 1911. Hij maakte in Nederlands-Indië kennis met de militaire luchtvaart. In de jaren twintig vertrok hij naar Nederland om te studeren. Zijn studie werktuigbouwkunde aan de Delftse Technische Hogeschool moest tijdelijk wijken voor de militaire dienstplicht die Asjes kon uitdienen bij de Luchtvaartafdeling. Op 24 augustus 1931 behaalde hij zijn groot militair vliegbrevet. Een dag later volgde zijn aanstelling als vlieger. Na een jaar militaire dienst vertrok hij met verlof en pakte zijn studie weer op. Hoewel hij geen carrière in de luchtvaart ambieerde, bleef de vliegerij trekken. Hij trad in de jaren dertig regelmatig op als vlieginstrucent en ook de civiele luchtvaart had zijn interesse. Dick Asjes vatte het plan op een snel toestel te bouwen om binnen vijftig uur de post en een klein aantal passagiers tussen Nederland en Indië over te vliegen. Hij zocht

contact met Theo Slot, constructeur bij een weinig bekende Nederlandse vliegtuigbouwer, de firma H. Pander & Zonen in Den Haag. Samen werkten zij het ontwerp uit van een driemotorige, houten postvliegtuig, de Pander S-4 Postjager. Een 'studievvlucht' moesten de kwaliteit en vooral de snelheid van het toestel bewijzen. De directeur van de KLM, Albert Plesman, had geen zakelijke belangstelling voor het project, maar stelde wel 'om niet' een ervaren vlieger van zijn luchtvaartmaatschappij ter beschikking. Op 9 december 1933 vertrokken Asjes als eerste officier, G.J. Geysendorffer als vlieger en marconist S. van Straten met de Postjager vanaf Schiphol met eindbestemming Batavia. Door een motorstoring en andere mankementen duurde de reis vier dagen, maar de netto vliegtijd bedroeg iets meer dan 47 uur. Daarmee schreef de Postjager geschiedenis en Asjes verwierf met de recordvlucht grote bekendheid.

Gedreven de Pander Postjager tot een succes te maken, schreef Asjes het toestel in voor de MacRobertson International Air Race van Londen naar Melbourne, wederom met Geysendorffer als vlieger. De start was op 20 oktober 1934 en het eerste traject naar Allahabad werd zonder veel problemen afgelegd. De Postjager lag goed in het klassement. Ook in technisch opzicht verliep de vlucht voorspoedig. Op Allahabad werden enkele routineuze reparaties uitgevoerd, maar spoedig kon de Postjager zijn reis voortzetten. Tijdens de start sloeg echter het noodlot toe. Op de baan reed een vrachtwagen met een aangekoppelde schijnwerper. De Postjager kon het voertuig onmogelijk vermijden, raakte van de baan en vatte vlam. De bemanning kon het toestel ternauwernood over de vleugel verlaten, maar Asjes' trots ging verloren. Terwijl de Postjager brandde, redde Asjes twee zwaargewonde Indiërs uit de vlammenzee.

LL VL Dick Asjes (rechts) en instructeur
Elt G. Sandberg bij Fokker C.1
na ongeval, 13 maart 1931

Dick Asjes is waarschijnlijk de enige geallieerde vlieger die tweemaal Adolf Hitler heeft ontmoet. In 1933 bezocht Asjes een internationale conferentie over vliegveiligheid in Bremen. Tijdens een ontmoeting met Hermann Göring kwam Hitler de ruimte binnen. Veel van de internationale deelnemers brachten de Hitlergroet. Asjes deed dat niet, waarop Hitler hem lang en indringend aanstaarde. In 1935 nam Asjes deel aan de Luchtacrobatiekwedstrijden tijdens de Olympiade-Voorspelen in Berlijn. Toen Hitler Dick in de peiling kreeg, liep hij op hem toe en zei dat ze elkaar al eerder hadden ontmoet.

In 1969 vlogen Jan Bosch (zie deel 1 van dit tweeluik) en Dick samen de BP England-Australia Commemorative Air Race. De race werd georganiseerd ter ere van Keith en Ross Smith, die 50 jaar eerder hun eerste vlucht van Engeland naar Australië maakten. Jan en Dick en Dick's Australische oorlogsvriend Donald Parser vlogen met de tweemotorige Aero-Commander van Gatwick naar Adelaide.

Oorlog in Indië

In 1939 rondde Dick zijn studie af. Hij trad in dienst van Shell en werd als ingenieur naar Balikpapan op Borneo gestuurd. Nadat Nederland in mei 1940 was bezet, werd Dick gemobiliseerd door de Militaire Luchtvaart van het Koninklijk Nederlandsch-Indische Leger (ML-KNIL). Toen in Azië de oorlogsdreiging opliep, mobiliseerde ook het KNIL. Dick kwam in mei 1940 onder de wapens bij de vliegschool in Andir. Enkele maanden later werd hij commandant van de 7e Afdeling. Deze met verschillende typen Glenn Martin 139-bommenwerpers uitgeruste eenheid werd op 1 augustus 1940 opgericht. Hoewel deze bommenwerper bij aanvang van de productie voor toenmalige

jagers een lastige noot was om te kraken, maakte het tijdens de oorlogsdagen in 1942 geen schijn van kans tegen de Japanse Keizerlijke luchtmacht. Er werden grote verliezen geleden, maar Dick Asjes wist na de capitulatie met restanten van de bommenwerperafdeling en andere eenheden uit te wijken naar Australië. In Adelaide werd een Nederlandse opleidingseenheid opgericht, maar vanwege het gebrek aan brandstof en lesvliegtuigen, alsmede de vrees voor een Japanse aanval werd het personeel van de ML-KNIL (en de Marineluchtvaartdienst) verplaatst naar de Verenigde Staten. De groep streek neer in Jackson, Mississippi (waar de vader van Arnout werd geboren). De Land-lease Act maakte het mogelijk dat honderden Nederlandse vliegers, waarnemers, navigators en boordschutters werden opgeleid aan de Royal Dutch Military Flying School. Dick was enige tijd commandant van de school.

In december 1942 keerden de eerste Nederlandse bemanningen met North American B-25 Mitchell bommenwerpers terug naar Australië. Zij werden onder meer ingedeeld bij het Nederlands-Australische No. 18 (Netherlands East Indies) Squadron, gestationeerd op de vliegbasis Fairbairn bij Canberra. Asjes ging in februari 1944 bij deze eenheid over en nam vijf maanden later het commando op zich. Dick vloog regelmatig missies. Het squadron bracht de Japanse vloot enkele gevoelige klappen toe, maar greep ook gronddoelen aan. De Japanse vliegbasis Langgoer stond hoog op het prioriteitenlijstje. Vanaf die basis berokkende de Japanse luchtmacht de Amerikaanse vloot veel schade. Ten koste van forse verliezen lukte het de bemanningen van No. 18 Squadron om de basis zodanig te beschadigen, dat deze niet meer kon worden gebruikt.

De Japanse Mitsubishi A6M Zero's vormden een grote bedreiging voor de betrekkelijk langzame B-25 bommenwerpers. Een enkele B-25 was een makkelijke prooi, maar een formatie B-25's kon flink van zich afbijten. Naar verluidt werd een keer een Bristol Beaufighter in zo'n formatie meegenomen als 'verrassing' voor Japanse jagers. De list, zo gaat het verhaal, slaagde wonderwel. In elk geval verzorgden Beaufighters regelmatig top cover van Nederlandse bommenwerperformaties, omdat snelle jagers een te geringe actieradius hadden. In oktober 1944, na 47 operationele vluchten, legde Dick het squadroncommando neer en kreeg hij een staffunctie bij de Netherlands East Indies Personnel and Equipment Pool (NEI-PEP) in Canberra. Na de Japanse capitulatie vertrok Dick Asjes naar Java als functionaris van een organisatie die de opvang van krijgsgevangenen en geïnterneerde burgers verzorgde. Het werk bij deze RAPWI (Recovery of Allied Prisoners of War and Internees) was niet geheel van risico's ontbloot. Meer dan eens moest Asjes in dekking om kogels van Indonesische vrijheidsstrijders te ontwijken.

16

Res Tlt D. Asjes

Dick Asjes 1944

Burgerbestaan

Toen begin 1946 de RAPWI werd opgeheven, richtte Dick zijn aandacht meer op beleidsvorming. Hij ging deel uitmaken van Commissie ter voorbereiding van de Rijksluchtmacht, die beoogde een route uit te stippelen voor de samenvoeging van de luchtstrijdkrachten in Nederland met die van het KNIL. Voor dat doel arriveerde hij eind augustus 1946 na lange tijd weer in Nederland. Op de laatste dag van dat jaar verliet Dick Asjes als kolonel de dienst. Hij pakte zijn carrière bij Shell weer op. Het

werk bij zijn oude werkgever bracht hem naar Mexico, Venezuela en Trinidad. Uiteraard bleef hij vliegen. Dick Asjes maakte in 52 jaar ongeveer 18.000 vliegreizen op ongeveer 150 vliegtuigtypen. In de strijd tegen het Japanse Keizerrijk vloog hij een groot aantal missies en leidde hij vaak de aanval, waarna hij altijd terugvloog om de schade op te nemen en eventueel overlevende bemanningsleden op te sporen. In oktober 1944 werd hem het Vliegerkruis toegekend. In

1950 volgde benoeming tot Ridder der Militaire Willemsorde en later verleende de Britse koning hem ook nog het Distinguished Flying Cross. Hij vertelde zijn kleinkinderen bij een bezoek aan het luchtvaartmuseum in Soesterberg altijd graag dat alle vliegtuigen in de expositie altijd even met een staart bewogen als hij passeerde. Dick Asjes overleed op 2 februari 1997.

FORT GALLE

DOOR DRS. ESTHER RONNER

Aan de zuidwestkust van Sri Lanka ligt Fort Galle. Daar landden in 1588 Portugezen die met de bouw van het fort zijn begonnen. Het fort kwam in 1640 in handen van de Verenigde Oost-Indische Compagnie die het tot de komst van de Britten in 1796 in bezit heeft gehad. In de Hollandse periode, die ruim 150 jaar heeft geduurd, is het fort aanzienlijk versterkt. Fort Galle is een prachtig voorbeeld van een ommuurde stad in Zuidoost-Azië en valt nu nog te bewonderen.

Nederlands koloniaal verleden

In de 16de eeuw werden verschillende vaarroutes vanuit Europa naar het Verre Oosten bekend waardoor het mogelijk werd om goederen zoals zijde, parels en specerijen uit Perzië en andere Aziatische landen naar het Westen te transporteren. De Portugezen, die tot op dat moment het monopolie op deze lucratieve handel bezaten, waren niet langer in staat Europa in voldoende mate te voorzien. Het dalende aanbod van deze goederen had een prijsstijging tot gevolg. Een dergelijke marktsituatie was reden voor de Hollanders deze artikelen uit het Verre Oosten te betrekken met als oogmerk winst te behalen. Handel in voor die tijd exotische goederen werd nog meer gestimuleerd toen de Staten-Generaal van de Republiek in 1602 aan de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) een octrooi verleende voor de handel in het gebied gelegen ten oosten van Kaap de Goede Hoop en door de Straat van Magellaan. De VOC was niet alleen een (multinationale) handelsonderneming maar ook een staatkundige organisatie. Zo was zij in naam van de Staten-Generaal gerechtigd om in het octrooigebied

lokale besturen te installeren, verdragen met plaatselijke vorsten te sluiten en forten te bouwen. Daartoe beschikte de VOC over een eigen bestuursapparaat, een leger en een vloot. Het personeel in dienst van de VOC bestond voor ongeveer de helft uit militairen.

De VOC en Ceylon

Tussen 1638 en 1658 breidde de VOC haar territoriale bezit in Zuidoost-Azië vanuit Batavia uit en veroverde het kustgebied van Ceylon op de Portugezen. Laatstgenoemden hadden in de tweede helft van de 16de eeuw op Ceylon vaste voet aan de grond gekregen maar geleidelijk bij de eilandbewoners aan populariteit ingeboet, met name vanwege hun vergaande pogingen de inheemse bevolking tot het rooms-katholieke geloof te bekeren. Ceylon was voor de VOC aantrekkelijk, niet alleen omdat het eiland commercieel strategisch gesitueerd was op de handelsroute tussen Europa en het Verre Oosten, maar het was bovendien rijk aan kaneel, olifanten, parels en areca noten. Om Europese rivalen van het eiland te weren hadden de Portugezen langs de kuststrook van

Ceylon forten gebouwd. Eén daarvan was fort Galle, gelegen op een rotsachtig schiereiland in het uiterste zuidwesten. In 1638 sloot de VOC met één van de plaatselijke vorsten, de koning van Kandy, een verdrag, waarbij werd bepaald dat de VOC de koning zou helpen de Portugezen van het eiland te verdrijven in ruil voor het monopolie op de handel in kaneel. Dat leek de koning van Kandy een goede deal maar achteraf bleek dat er in de tekst van het verdrag die de koning had gekregen iets anders stond dan in de tekst van het verdrag dat door de VOC was getekend. In het exemplaar van het verdrag dat de koning had getekend stond namelijk dat de forten pas bezet zouden worden door de VOC als de koning daarom zou vragen. Maar dat stond niet in het Nederlandse exemplaar. De VOC heeft de veroverde plaatsen dan ook niet aan de koning teruggegeven.

Belegering Santa Cruz de Gale

Begin maart 1640 arriveerde een VOC vloot in de baai van Galle met als doel het fort dat toen Santa Cruz de Gale heette, in te nemen. Het fort werd aan de noordzijde, de

korte landzijde dus, begrensd door drie bastions die door een wal met elkaar waren verbonden. Vanaf het noordoostelijk gelegen bastion liep een muur langs de baai van Galle naar een wachtpost. Langs de zuidoostkust liep een borstwering met aan de zuidzijde een vierde bolwerk. Het fort werd aan de zuidwest zijde veilig gesteld door riffen en rotspartijen langs de kust, waardoor het vanaf zee moeilijk te benaderen was. Ondanks deze fortificaties had het fort ook een zwakke plek. Boven de noordelijk gesitueerde bastions lag een stuk grond dat hoger was gelegen. Deze verhoging bood een goede opstelplaats voor belegeringsgeschut. De commandant van de VOC vloot, Willem Jacobszoon Coster, speelde

in op die geboden kans en na een zwaar bombardement konden de Nederlandse troepen het fort via een bres binnendringen. Op 13 maart 1640 viel ook het laatste bolwerk en daarmee was de strijd beslecht. De belegering had bijna een week geduurd en kostte aan beide zijden honderden mensen het leven.

Punto de Gale

Vanaf die tijd tot de komst van de Britten in 1796 is het fort in handen van de VOC gebleven. Toen de Hollanders in 1640 in bezit van het fort kwamen werd besloten tot uitbreiding en versterking van de vestingwerken tegen oprukkende zeevaarders naties als Engeland, Denemarken, Spanje en Portugal. Het fort werd grotendeels ommuurd en aan de noordzijde voorzien van een gracht. In het fort werd een rechthoekig stratenplan aangelegd. Ook werden er huizen en kerken gebouwd alsmede opslagruimtes voor munitie en handelsgoederen.

Elk jaar arriveerden er schepen uit de Republiek of uit Batavia en na gedeeltelijk te zijn geladen dan wel gelost, zetten ze hun tocht voort. In Galle woonden toen nog geen twee

duizend mensen, van wie een derde in dienst was van de VOC. De inwoners bestonden behalve uit werknemers van de VOC uit Singalezen, Tamils, Moren (Indiase moslims) en slaven. Er ontstond een vermenging van culturen die nu nog merkbaar is en tot uitdrukking komt in de architectuur.

Ondanks zijn bescheiden omvang, vormde Galle een belangrijke schakel in het handelsnetwerk van de VOC. Niet uit de hoofdstad Colombo, maar uit Galle, dat over een brede haven beschikte, werden kaneel en andere producten naar de Republiek verscheept. Bovendien was Galle het verzamelpunt voor de handelsproducten uit VOC-vestigingen in Perzië en India. Zo werd Ceylon in de mondiale handel geïntegreerd met Galle als venster naar de wereld.

Britse overheersing

In 1796 kwam het fort in Britse handen, een week nadat Colombo was overgegeven. Ceylon bleef formeel een Britse kolonie tot het in 1948 onafhankelijk werd. In 1972 werd de naam van het eiland veranderd in Sri Lanka. Het belang van Galle nam af nadat de Britten Colombo tot

hoofdstad en belangrijkste haven van het eiland hadden gemaakt. De Britten hebben verschillende veranderingen aangebracht zoals het dempen van de gracht, het bouwen van huizen in het fort, het oprichten van een vuurtoren en het aanbrengen van een extra ingang. In 1883 werd er een toren opgericht ter gedachtenis aan het jubileum van koningin Victoria.

Vestingbouwkunde

Met de komst van de Portugezen in 1588 is een begin gemaakt met de vestingwerken van Galle. Uit de periode van de Hollandse overheersing van 1640 tot 1796 zijn tekeningen van fort Galle bewaard gebleven. Ook zijn er beschrijvingen van het fort gemaakt door twee predikanten die op Ceylon zijn geweest en die in dienst van de VOC waren: Philippus Baldaeus (1632-1672) en François Valentijn (1666-1727). Laatstgenoemde werd tot twee keer toe naar 'de Oost' uitgezonden en deed op zijn reizen vanuit Batavia naar Europa, ook Ceylon aan.

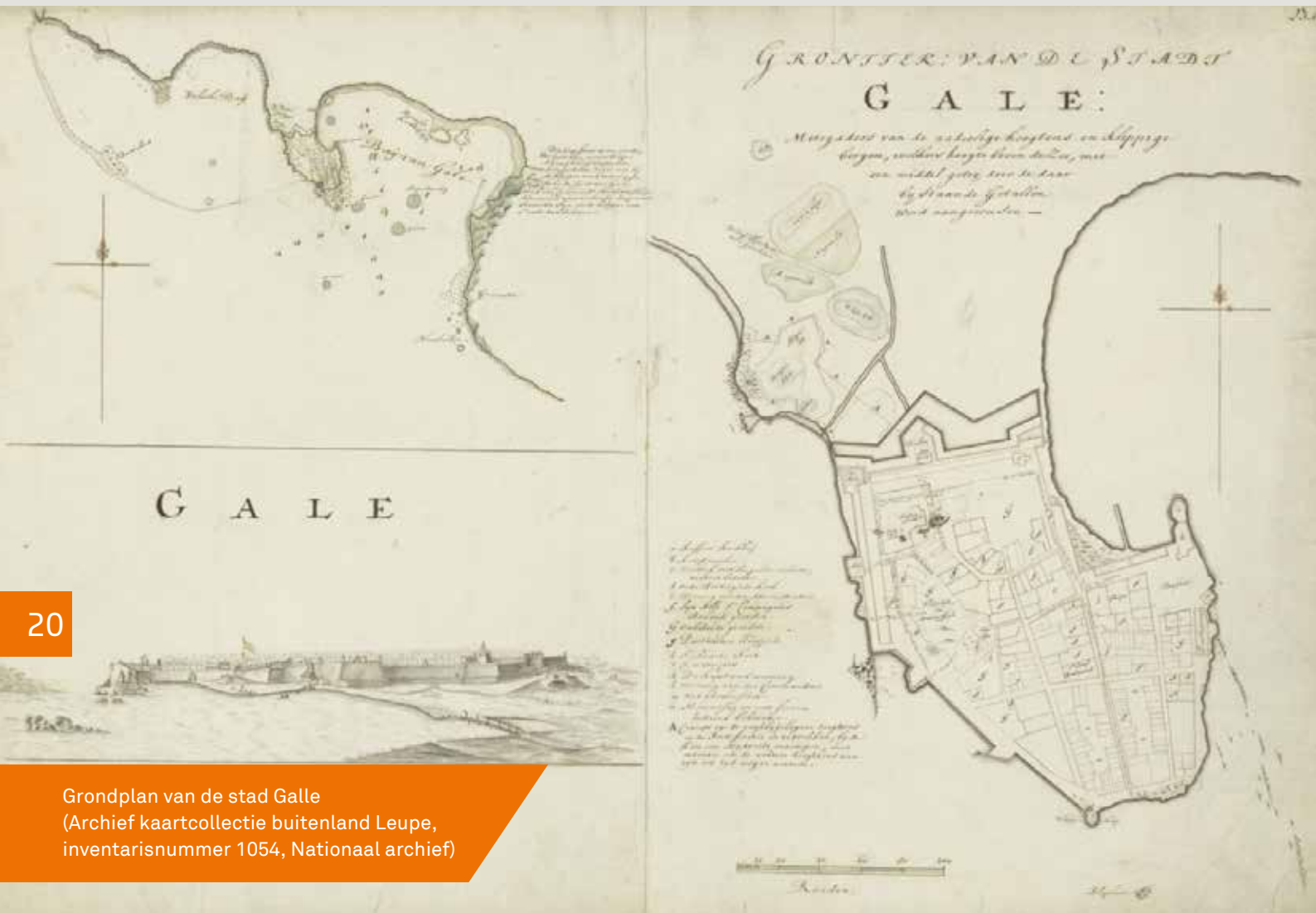
De aanwezige bastions werden versterkt en kregen andere namen.

Op 4 augustus 1667 vond de inwijding plaats van drie versterkte bastions die namen kregen als de Ster, de Zon en de Maan. De ceremonie, bestaande uit het afvuren van een kanon uit elk van de drie bastions, werd uitgevoerd door drie dames, te weten Esther de Solemne, de aanstaande echtgenote van de gouverneur van het eiland, Rijklof van Goens, door Maria Wennink, de echtgenote van de commandeur van het fort, Roothaes, en hun oudste dochter. Dat het hierbij om de drie noordelijk gelegen bastions ging, blijkt uit een grondplan uit die periode.

In de aantekeningen op het grondplan staat onder meer het volgende te lezen: 'Concept om de naastbijgelegene hooghtens in de Fortificatie in te trekken, bij de Heer van Mydrecht ontworpen, (...)'. Het is aannemelijk dat deze titel een verwijzing is naar Hendrik Adriaan van Rheede (1636-1691). Deze Van Rheede kwam in 1657 als adelborst in dienst van de VOC. Van hem is bekend dat hij zich bezig hield met vestingbouw en het kweken van tropische gewassen. In de periode 1665-1670 was Van

Rheede op Ceylon. Hij zou het oorspronkelijke grondplan van Gale dan ook gemaakt kunnen hebben.

In de 17de eeuw bestond er in de Nederlanden veel expertise op het gebied van vestingbouw. Deze expertise was via Italiaanse ingenieurs naar de Republiek overgekomen en verder ontwikkeld. Gezien de oorlogsomstandigheden (i.c. de strijd tegen de Spanjaarden) reikte de vestingbouwkunde in ons land tot grote hoogten. Praktische vaardigheid stond daarbij voorop. De werkwijze bestond uit het uitzetten van een plattegrond in het terrein. Na het meten kon worden begonnen met de werkelijke opbouw van de wallen. Metingen werden gestandaardiseerd en uitgevoerd in Rinlandse roeden zoals dit grondplan laat zien. Van enkele andere forten langs de kust van Ceylon, bijvoorbeeld die van Trincomalee en Batticaloa zijn in dezelfde periode ook grondplannen door Nederlanders gemaakt en daaruit valt uniformiteit in het ontwerp op. Alles wijst erop dat de Nederlanders hun vestingbouwkundige expertise die zich in Europa had ontwikkeld, ook

Gereformeerde Kerk
Fort Galle

buiten Europa, in dit geval op Ceylon, hebben toegepast. Deze Europese fortificatiekunst was superieur in een wereld (Zuidoost-Azië) die tot dan toe weinig ervaring had met ommuurde steden en evenmin bekend was met de inzet van militaire middelen (artillerie) in en rond een fort. Via het fort dat veelal op strategisch ideale locaties was gelegen, konden de Nederlanders hun gezag vestigen en uitbreiden en tegelijkertijd de lokale grondstoffen (kaneel en goud!) benutten om hun hegemonie te versterken.

Fort Galle anno 2016

Het huidige Galle bestaat uit een oud en een nieuw gedeelte. De oude stad is het fort, de nieuwe stad ligt meer landinwaarts aan de noordzijde van de oude stad en is een moderne handelsplaats. Tussen de nieuwe en de oude stad ligt de esplanade waar zich nu het cricketstadion bevindt. Het oude fort Galle begint juist ten zuiden van het stadion, is grotendeels omgeven door wallen en wordt gekenmerkt door een rechthoekig stratenplan. Op de scheidslijn tussen esplanade en de oude stad liggen drie robuuste bastions, Ster, Zon en Maan geheten die uit de Hollandse periode dateren. Aan de noordzijde van het fort bevindt zich de Oude Poort met het Britse wapenschild boven de ingang. Aan de binnenzijde van deze poort is een door twee staande leeuwen opgehouden schild te zien met daarin de letters VOC en onderaan de inscriptie ANNO: MDCLXIX (1669).

Aan de zuidoostzijde onder de Oude Poort ligt het oudste bastion, dat bekend staat als het Zwarte bastion en vermoedelijk nog uit de Portugese

periode dateert. Het oostelijk deel van het fort eindigt in het bastion Utrecht. In het uiterste zuiden van het fort bevindt zich het bastion Vlagge Klip dat vroeger werd gebruikt voor het afgeven van signalen om schepen die de haven wilde binnenvaren te waarschuwen voor de rotsen in de baai. Verderop de muur staat het bastion Trion waar de windmolen water van de zee trok om de stoffige wegen van de stad nat te houden. Van deze kant zijn nog meer bastions te zien.

In het fort bevinden zich enkele straten met Nederlandse naamgeving en huizen die karakteriek zijn voor de Hollandse en Britse koloniale perioden. Van alle historische gebouwen uit de Hollandse periode is de Gereformeerde Kerk misschien wel het opvallendst. In het oudste gebouw

NOTEN:

¹ In de collectie van het NMM bevindt zich veel materiaal op het gebied van Nederlandse vestingbouwkunde, zoals kaarten en tekeningen en enkele geschriften van Simon Stevin (1548-1620) een beroemd wetenschapper die een belangrijk traktaat heeft geschreven over vestingbouw.

² Op 26 december 2004 werd Zuidoost-Azië getroffen door een tsunami. Fort Galle heeft deze natuurramp vrijwel onbeschadigd overleefd.

van het fort is het Nationaal Museum van Galle gevestigd.

Niet voor niets is fort Galle in 1988 door UNESCO op de werelderfgoedlijst geplaatst voor zijn 'unique exposition of an urban ensemble which illustrates the interaction of European architecture and South Asian traditions from the 16th to the 19th century.'

Tegenwoordig is fort Galle met tal van historische bouwwerken, gezellige bars en restaurants een toeristische trekpleister. Een wandeling over de vestingwerken maakt een bezoek aan het fort meer dan waard.

BRONNEN:

- Anthonisz, R.G. (formerly Government Archivist): The Dutch in Ceylon, An account of their Early Visits to the Island, their Conquest and their Rule over the Maritime Regions during a Century and a Half in the Journal of the Dutch Burgher Union of Ceylon, vol. XXIX J, no. 2, October 1989
- Beumer, W.G.M., en Da Silva, R.K.: Illustrations and Views on Dutch Ceylon 1602-1796, A Comprehensive Work of Pictorial Reference with selected Eye-Witness accounts, E.J. Brill Leiden, 1988
- Bos, Jeroen: 'Geen cadet zonder hantschoenen aen te tasten', een doctoraalscriptie over de vestingbouw overzee onder de Verenigde OostIndische Compagnie, Amsterdam, 2003
- Habiboe, R.R.F.: Tot verheffing van mijn natie: het leven en werk van François Valentijn (1666-1727), Uitgeverij Van Wijnen, Franeker, 2004
- Koster, E.A.: Stadsmorfologie: een proeve van vormgericht onderzoek ten behoeve van stedenbouw-historisch onderzoek, Universiteit van Groningen, 2001
- Siege of Galle (1640): from Wikipedia, the free encyclopedia
- Valentijn, F.: Oud en Nieuw Oost-Indien, Uitgeverij Van Wijnen, Franeker, 2002/2004

DEZE MAAND STELT RUUD DE JONG (VRIJWILLIGER) ZICH VOOR

“Verhalen levend houden, ook als zij er niet meer zijn”

Van kinds af aan bouwt Ruud de Jong al miniaturen van militaire voertuigen en vliegtuigen. Nu werkt de voormalig kapitein tussen levensgrote echte ‘modellen’ in het Nationaal Militair Museum. De 64-jarige geschiedenisfanaat is er perfect op zijn plek als gastheer, rondleider en museumdocent. Met mijn verhalen probeer ik de fantasie van mensen te prikkelen, zodat voor hen de militaire geschiedenis echt tot leven komt.

Boeiend verhalen overbrengen, is een kunst. Daarin probeer ik steeds beter te worden. Nu ik er zo bij nadenk is meneer Groen, mijn geschiedenisleraar van vroeger, mijn grote inspiratiebron. Hij kon zo mooi vertellen en illustreerde dat altijd met prachtig beeldmateriaal. Verhalen komen tot leven als er iets persoonlijks in zit. Daarom vertel ik soms over mijn eigen ervaringen als infanterist en projectmedewerker

bij de invoering van het YPR-pantserrupsvoertuig. Maar ook leen ik verhalen van collega’s of museumbezoekers die de oorlog hebben meegemaakt of met een oud dienstvoertuig van Defensie hebben gewerkt. Zo verrijk ik steeds mijn rondleidingen.

Oproep voor vrijwilligers

Hoe ik hierin verzeild ben geraakt? Doordat ik bij het voormalig Legermuseum en Militair Luchtvaartmuseum, waar ik voorheen regelmatig een uurtje binnenwipte, opeens plakaten zag hangen met de tekst ‘wij gaan sluiten’. Op het bord ernaast werd een oproep gedaan voor vrijwilligers voor het nieuwe museum in aanbouw. ‘Als ik nog iets leuks wil doen, dan wordt het dát’, dacht ik gelijk. De selectiecommissie was best streng. Je moest wel de juiste motivatie en iets te vertellen hebben om er te mogen werken. Met enthousiasme werd ik ontvangen en in het nieuwe team opgenomen.

We kregen een flink boekwerk over de collectie mee naar huis om te bestuderen en werden met trainingen klaargestoomd voor onze taak. Veel objecten kende ik al bij naam door de modelbouw en het spreken voor en uitleggen aan groepen was me ook niet vreemd als voormalig militair instructeur. Wat dat betreft, past deze rol me ontzettend goed.

Verhalen van vijf oorlogskinderen

Mijn favoriete rondleiding is die langs de selectie topstukken. Deze start bij de Bataafse ruiter en het ontstaan van wapens en beschermende kleding. Je kunt vanaf daar het militaire geschiedenisverhaal mooi opbouwen. De schoolprojecten die we doen vind ik ook geweldig, zoals ‘De klas van ’45’. In een nagebouwd klaslokaal en diverse andere ruimtes vertellen we waargebeurde verhalen van 5 oorlogskinderen. Ze leven allemaal nog en ik heb ze allemaal mogen ontmoeten. Dergelijke verhalen moeten we levend houden, ook als zij er niet meer zijn. Dat zijn we aan hen die de oorlog hebben meegemaakt en zij die voor onze vrijheid hebben gevochten verplicht, zou ik bijna zeggen.

Indrukwekkend

Binnenkort ga ik voor het eerst met mijn 10-jarige kleinzoon naar het museum. Hij heeft nu de leeftijd dat hij de geschiedenis begint te begrijpen. Ik verheug me er enorm op en ben benieuwd wat hij ervan vindt. Alleen al het enorme arsenaal voertuigen en vliegtuigen is natuurlijk ongelooflijk indrukwekkend. Nog elke week als ik er vanaf de balustrade over uitkijk, denk ik: ‘Wauw, wat mooi!’

* bovenstaand artikel is verschenen in de Defensiekrant, jaargang 3, nummer 12.

UNCLASSIFIED
301 REDSKINS
De missie van het 301 Sqn luidt:
GILZE-RIJEN AIRBASE

VRIENDENDAG

Op een wunderschone dag in mei hebben we de eerste vriendendag van 2016 beleefd. In totaal hadden zich 140 vrienden ingeschreven wat ook meteen het maximum was dat wij ons voor ogen hadden. Hiermee waren in een ontspannen programma drie rondleidingen voor Klas '45 gevuld en kon men toch naar de lezing van een Apachepiloot. Wilco "Metro" de Woud was zo vriendelijk zijn verhaal tweemaal af te steken waardoor iedereen de gelegenheid had erbij te zijn.

Ontvangen met koffie en een muffin konden de vrienden zelf door het museum gaan en kon iedereen voor zich het moment bepalen om bij de rondleiding aan te sluiten.

Na afloop was de borrel onder de "Dog Fight" georganiseerd waardoor weer een geheel andere blik op ons museum en de ruimte eromheen ontstond. De Vrienden gingen met een exemplaar van KALIBER.01 onder de arm naar huis. KALIBER is het glossie-blad dat het Museum uitgeeft ter ondersteuning van het jaarthema. Niet zo verwonderlijk dat het dit jaar over tanks gaat. Volgend jaar heeft men beloofd aandacht te schenken aan 100 jaar vliegtuigen boven het slagveld. Samenvattend was het een prachtige dag waarbij uit de introducee's toch weer een paar vrienden werden geworven om ons museum meer permanent te steunen.

Nieuwe vrienden

D. van Ratingen, Almere
K.H. Noordenbos, Den Dolder
P. Hom, Soesterberg
R. van Draanen, Swifterbant
C. de Moet, Veldhoven
M. van Goethem, Hoevelaken
M. Visser, Amersfoort
A.R. Eskes, Ermelo
A. Verveen, Veenendaal
J.A. Takken, Odijk
D.J.N. van der Hoop, Houten
M. Verhoeven, Hilversum
R.M. Kemme, Bilthoven
M. Metselaar, Eemnes
H. Don, Leeuwarden
T. de Jong, Leeuwarden
A. van Ancum, Amersfoort
D. Prins, Hoevelaken
F. Ritzer, Utrecht
J.M. van Engelen Brouwer, Soesterberg
T. Nauta, Eindhoven

Ook vriend worden?

Zie www.vriendennmm.nl

Uw vienschap wordt beloond
met dit magazine en gratis toegang
tot ons museum en uitnodigingen
voor vriendendagen en vernissages.

Colofon

Magazine verschijnt driemaal per jaar

Redactie

Erwin Vonk
Willem Bogaard
Stefan Willems
Sven Maaskant
Esther Ronner

Vormgeving

Elco Roest, Nivo, Delfgauw
in samenwerking met Fabrique, Amsterdam

Drukwerk

Nivo, Delfgauw

Uitgever

Stichting Vrienden van het
Nationaal Militair Museum

Secretariaat

Stichting Vrienden NMM
Postbus 6, 3760 AA Soest
Tel: (085) 0036013
e-mail: secretariaatvrienden@nmm.nl
website: www.vriendennmm.nl

webmaster

Jeroen Klaphake